

Okupace a anexe

– pojmy, které popisují dva způsoby obsazení území cizího státu. Pojem „okupace“ vystihuje vojenské obsazení území, které přechodně spravuje vojenská správa dohlížející na původní administrativu, než bude rozhodnuto o dalším osudu území. Okupace není přímé připojení území k okupačnímu státu. Pojem „anexe“ znamená trvalé připojení území cizího státu k území a do přímé správy okupačního státu, vojenská okupace ji zpravidla předchází.

Martin GILBERT: Druhá světová válka. Úplná historie. Praha 2006.

John KEEGAN: Druhá světová válka. Praha 2003.

Mark MATOWER: Hitlerova říše. Nacistická vláda v okupované Evropě. Brno 2009.

OBRAT V MEZINÁRODNÍ DIPLOMACII

Úspěchy **hitlerovské diplomacie**, střídavě hrožící válkou a střídavě slibující trvalý mír, dosáhly vrcholu při rozbití Československa v březnu 1939 a při získání malého litevského území Klajpėdy, obývaného německou menšinou, o několik dní později. Když ale německý kancléř začal zvyšovat **tlak také na Polsko**, aby přistoupilo na **připojení Svobodného města Gdaňsku** k Německu, rozhodla se britská a francouzská diplomacie odstoupit od politiky ústupků a dala Polsku spojenecké garance pro případ německého útoku. Pokořit Polsko již nebylo možné bez válečného konfliktu. Jako v prohrané první světové válce Německu opět hrozil konflikt na dvou frontách. Avšak **Adolf Hitler** šokoval světovou veřejnost nabídkou překvapivého **spojenectví** dosavadnímu ideologickému nepříteli, komunistickému **Sovětskému svazu**. **Stalin**, rozladěný nejistými zárukami západních zemí na vojenské spojenectví, nabídku přijal. Německý ministr zahraničních věcí **Joachim von Ribbentrop** podepsal 23. srpna 1939 v Moskvě se sovětským lidovým komisařem obrany **Vjačeslavem Molotovem** (1890-1986) desetiletou německo-sovětskou smlouvu o neútočení (tzv. **Pakt Ribbentrop-Molotov**). Jejím důležitým tajným dodatkem byla společná dohoda o sférách vlivu ve východní a jihovýchodní Evropě a o rozdělení polského území.

ZBROJENÍ A VÁLEČNÉ CÍLE NĚMECKA

Agresi proti Polsku předcházela léta systematických válečných příprav. Německo se poučilo z proměny, kterou umění války prošlo během let 1914 a 1918. Vsadilo na útočnou taktiku, na maximální motorizaci vojsk a silné letectvo. Ihned po uchopení moci **Hitler** zahltl německý průmysl zbrojnými zakázkami, včetně výroby tanků, letadel a, po uzavření německo-britské námořní smlouvy v roce 1936, i ponorek a obřích bitevních lodí. Versailleskou mírovou smlouvou zakázanou **všeobecnou brannou povinností** zavedl Hitler znovu v roce **1935**. Doslova od nuly Německo vybudovalo vojenské letectvo. Jeho kvalitu Němci otestovali ve **španělské občanské válce** na straně generála **Franca**. Na počátku polského tažení tak měl německý kancléř nejmodernější armádu v Evropě.

Zbrojení nebylo samoúčelné. Německá společnost porážku v první světové válce nikdy nepřijala a dlouhodobě si přála změnu značně přísných mírových podmínek. **Hitler** ale požadoval více než revizi versailleské mírové smlouvy a státní sjednocení všech německy mluvících obyvatel. Válku vnímal jako sociálně-darwinistický prostředek „přirozeného“ výběru národů, jako výraz boje o právo na život, boje o „životní prostor“, kterého se podle jeho mínění Němcům nedostávalo a který viděl za východními hranicemi říše v Polsku a – jakmile ovládne západní Evropu – i v ukrajinských, běloruských a ruských pláních.

ZAČÁTEK DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY

1. září 1939 vtrhla německá armáda bleskově na polské území („operace Weiss“) a díky početní, technologické i taktické převaze vstoupila do čtyř týdnů do **Varšavy**. Sedm dní poté kapitulovaly poslední polské jednotky. Již 17. září 1939 **Sovětský svaz** přesně podle tajného dodatku sovětsko-německého paktu anektoval východní části Polska. Polsko po 20 letech

samostatné existence zaniklo. Velká Británie a Francie vyhlásily válku Německu již 3. září, ale místo úderu na Německo z druhé fronty na západě se jejich vojska zakopala podél francouzských hranic v defenzivních pozicích a vyčkávala na německý útok. Trvalo to až **do jara 1940**, než byla tato pasivní „válka v sedě“, nebo také „**podivná válka**“, u konce.

ZÁPADNÍ TAŽENÍ

Zatím se válka rozhořela na **severu Evropy**. Podle sovětsko-německého paktu **Finsko** spadalo do sovětského vlivu a Stalin Finy ultimativně požádal o územní a další ústupky. Po odmítnutí **koncem listopadu 1939** Rudá armáda **Finsko** napadla. Přes statečný odpor v této „Zimní válce“ v březnu 1940 ztratili Finové část území v Karelské šíji. V následujících měsících Sověti okupovali **Lotyšsko, Estonsko, Litvu** a rumunské území **Besarábie**. Velká Británie a Francie nedokázaly zasáhnout, protože německá armáda **9. dubna 1940** nečekaně vtrhla do neutrálních království **Dánska** a **Norska**. Německo ovládlo norské přístavy (zvláště Narvik) a tím i strategickou a obchodní kontrolu severu Evropy, zajistilo si přístup ke švédské železné rudě a znemožnilo Britům uzavřít kolem Německa kruh námořní blokády.

Západní tažení proti **Francii** začalo **10. května 1940**. Hitlerovi generálové zaútočili přes neutrální Belgii, Lucembursko a Nizozemí. **Nizozemí** kapitulovalo pátý den ofenzivy, když německé bombardéry srovnaly se zemí starobylé centrum Rotterdamu. Po necelých třech týdnech podepsal kapitulaci i belgický král. Německé tanky současně překvapivým překročením Ardenského pohoří obešly promyšlený systém pevností – tzv. **Maginotovu linii** – a prorazili francouzské linie. Rychlým postupem pak dosáhli Lamanšského průlivu, kde uzavřeli část francouzských jednotek a celý britský expediční sbor. Zkáze obránců zabránila jen překotná **evakuace z přístavu Dunkerque** na britské ostrovy, při níž bylo díky obětavé pomoci civilních námořníků do 4. června 1940 zachráněno 340 tisíc vojáků. Druhá fáze německého útoku začala den poté. **Francie** nedokázala sama dlouho odolávat soustředěnému tlaku. Paříž padla bez boje 14. června a ministerský předseda, hrdina první světové války, maršál **Phillipe Pétain** (1856–1951) požádal o příměří. Kapitulace byla podepsána **22. června 1940** v Compiègne, symbolicky na stejném místě, kde Němci kapitulovali v roce 1918. Francie byla rozdělena na tři zóny: na okupovanou část s německou správou na severu a podél atlantického pobřeží, na malé území v jižní Francii pod italskou správou a neokupované území loutkového státu s vlastní ústavou, vládou i malou armádou ve Vichy.

Vichy

Malé lázeňské městečko na jihu Francie se od července 1940 do srpna 1944 stalo centrem francouzského státu na území neokupované Francie (asi 40 % předválečného území se 17 miliony obyvatel). Vichy bylo sídlem „státního šéfa“ maršála Pétaina, který vybudoval autoritativní, konzervativně-nacionalistický režim se stále se zostřující rasovou a antisemitskou perzekucí. Pétain také vyhlásil politiku spolupráce s Hitlerem, aby Francii zajistil místo v budoucí nacistické Evropě. **Vichy** však ztratila kontrolu nad koloniemi v rovníkové Africe a Oceánii, které v odbojovém hnutí v Londýně působící plukovník Charles De Gaulle (1890–1970) učinil jedním z východisek pro obnovu svobodné Francie.

OD ÚSTUPKŮ K OBRANĚ SVOBODY

Po okupaci Československa v březnu 1939 pochopila Velká Británie iluzivnost politiky appeasementu. I dřívějšímu hlavnímu stoupenci této politiky ministerskému předsedovi Neville Chamberlainovi (1869–1940) nyní bylo jasné, že nacistické Německo se nehodlá uspokojit pouhou revizí Versailleské mírové smlouvy a dosáhnout uspokojivých rovnoprávných vztahů se svými sousedy. Garance dané Polsku společně s Francií ale Britové mohli naplňovat jen

materiální podporou, protože přezbrojování britské armády posledních let se zaměřilo hlavně na radarovou technologii a letecké síly k obraně Británie a jeho impéria. Po zmateném ústupu britských jednotek při napadení Norska v květnu 1940 odstoupil Chamberlain pod tlakem parlamentu a předsedou vlády se stal jeho oponent z vlastní konzervativní strany Winston Churchill (1874–1965). Nový premiér v čele koaličního kabinetu všech tří politických stran nesliboval britským občanům nic než „krev, pot a slzy“ a s nimi i odhodlání bránit svobodu Británie do posledního dechu. Přestože tak Britové stáli od léta 1940 již sami proti vítězímu protivníkovi, jejich odvážné rozhodnutí nepřistoupit na Hitlerovu nabídku ukončit válku a následné vítězství v letecké bitvě o Británii způsobilo první vážné trhliny ve válečných kalkulacích nacistického diktátora.

Winston Churchill (1874-1965)

Britský politik Konzervativní strany s liberálními postoji, pevnou vůlí a břitkým, ale nedvojsmyslným jazykem, který používal ve veřejných projevech i v dlouhé řadě knih, za něž v roce 1953 obdržel Nobelovu cenu za literaturu. V mládí bojoval jako britský voják v Indii a v Africe. Poslancem britského parlamentu se stal poprvé v roce 1900 a po celý život byl přes některé autoritářské sklony přesvědčeným stoupencem parlamentarismu a demokracie. Několikrát byl ministrem britské vlády a od první světové války prozíravě podporoval vojenské technologické inovace (letadla, tanky, protiletecká obrana, později atomové zbraně). Ministerským předsedou se stal dvakrát, poprvé v čase nejvyššího ohrožení Velké Británie v letech 1940-1945, podruhé v letech 1951-1955 ve vypjaté fázi „studené války“. V parlamentním projevu z 13. května 1940 nesliboval „nic než krev, dřinu, slzy a pot“, protože bylo nezbytné „vést válku proti obludné tyranii, nejtemnějšímu a nejžalostnějšímu seznamu lidských zločinů v dějinách,“ s jediným možným cílem: „vítězství za každou cenu, vítězství navzdory veškeré hrůze, vítězství, jakkoli dlouhá a těžká cesta k němu může vést; protože bez vítězství nepřežijeme.“

BITVA O BRITÁNII

Vítězstvím opojený **Hitler** krátce triumfálně navštívil Paříž, aby si prohlédl její architektonické skvosty. Válka měla být u konce; **Hitler** očekával, že britský ministerský předseda **Winston Churchill** (1874–1965) uzná beznadějnost dalších bojů. Sám nabídl jen mlhavou ochotu dohodnout se. Současně byly připraveny plány na tzv. operaci tuleň (**Seelöwe**), riskantní vojenskou invazi na britské ostrovy. Když **Britové** odmítli mír uzavřít, zaútočilo v půli srpna 1940 německé letectvo na vzdušný prostor nad britskými ostrovy a začalo bombardování letišť, přístavů a později i velkých měst s cílem oslabit britské odhodlání bránit se. Za pomoci radarů však Britové odrazili německý nápor a Britské královské letectvo (**Royal Air Force**) postupně způsobovalo útočníkům takové ztráty, že Německo **leteckou bitvu o Británii** prohrálo. Dlouhé měsíce sice pokračovaly teroristické noční nálety na anglická města (Londýn, Coventry, ad.), ale invaze byla odvrácena. **Hitler** ji už v září 1940 odložil na neurčito.

	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939
Francie	(600)	(600)	(600)	785	890	743	1 382	3 163
Německo	36	368	1 968	3 183	5 112	5 606	5 235	8 295
Itálie	(500)	(500)	(750)	(1 000)	(1 000)	(1 500)	1 850	(2 000)
Japonsko	691	766	688	952	1 181	1 511	3 201	4 467
Vel. Británie	445	633	740	1 140	1 877	2 153	2 827	7 940
USA	593	466	437	459	1 141	949	1 800	2 195
SSSR	2 595	2 595	2 595	3 578	3 578	3 578	7 500	10 382

	1940	1941	1943
Vel. Británie	3,5	6,5	11,1
Sovětský svaz	(5,0)	8,5	14
USA	(1,5)	4,5	37,5
válčící Spojenci celkem	3,5	19,5	62,5
Německo	6,0	6,0	13,8
Japonsko	(1,0)	2,0	4,5
Itálie	0,75	1,0	-
válčící státy Osy celkem	6,75	9,0	18,3

Paul Kennedy: Vzestup a pád velmocí

První tabulka zachycuje výrobu bojových letadel před vypuknutím války, druhá tabulka zaznamenává celkové náklady na zbrojení válčících zemí ve třech letech po vypuknutí války. Položte si otázky: Jak ovlivnily výdaje na výrobu letadel v předválečném období připravenost jednotlivých zemí na válku? Odpovídal početní stav letadel německým vojenským úspěchům v prvním roce války? Sledujte vývoj zbrojení u demokratických a autoritativních států a společně se snažte vysvětlit, proč jsou údaje tak odlišné. Následně sledujte, jak se vyvíjely výdaje na zbrojení v prvních letech konfliktu a uvažujte, nakolik vytvoření vojenských spojení ovlivnilo zbrojní výrobu po roce 1940.

NACISTICKÁ EVROPA V LETECH 1940 A 1941

Na **přelomu let 1940 a 1941** byla Evropa světem fašistických a autoritativních režimů. K dotvrzení nabyté pozice uzavřelo v **září 1940** Německo s Itálií a Japonskem **tzv. Pakt tří**, v němž byly definovány sféry mocenského vlivu. Evropský kontinent (kromě SSSR) spadl do sféry německé dominance, Japonsku byla přiznána nadvláda nad asijským východem a prostorem italské dominance mělo být Středomoří. K paktu přistoupily i další evropské země (Maďarsko, Rumunsko, Slovensko a Bulharsko). Původní podpis ale odvolala po protiněmeckém puči **Jugoslávie**. Bezprostřední reakcí byla vojenská agrese Německa na **Balkáně**. **Hitler** chtěl zároveň podpořit italského spojence a současně se obával ohrožení životně důležitých dodávek rumunské ropy. Bleskové tažení zahájené **6. dubna 1941** do 14 dnů rozdrtilo jugoslávskou armádu. Druhý směr balkánského tažení mířil z území bulharského spojence na **Řecko**, které v listopadu 1940 odolalo italskému útoku. Přes britskou vojenskou podporu Řekové kapitulovali **23. dubna 1941** a celá země byla obsazena do 11. května. Jugoslávie, rozdělená mezi Německo, Itálii, okolní státy a loutkový Chorvatský stát, zanikla. Řecko bylo v oblasti Soluně a na strategických bodech (Atény, Kréta) okupováno Němci. Část řeckého severu anektovalo Bulharsko a zbytek země spravovali italští okupanti. Hornatý Balkán se ale nepoddal a silné hnutí odboje rozpoutalo urputnou **partyzánskou válku**.

Mark Mazower: Hitlerova říše. Nacistická vláda v okupované Evropě: *S dlouhodobými politickými cíli režimu, úmyslně zahalenými nejednoznačností, a s mírovými smlouvami odročenými sine die [na neurčito] se diskuze o Novém řádu zaměřovaly většinou na ekonomiku a zabývaly se myšlenkami, jak evropskou ekonomiku reorganizovat. (...) Německý vojenský triumf a důsledky deprese, která zasáhla celou Evropu, dělaly německé plány na kontinentální racionalizaci a reformy přijatelnější než kdykoliv předtím. Zatímco v Říši byl nedostatek pracovních sil, ve většině západních zemí bylo procento nezaměstnaných stále vysoké a zdálo se, že Nový řád nabízí způsob, jak je snížit ve prospěch všech. Pro německé technokraty a podnikatele bylo posláním Říše vyvést Evropu ze stagnace třicátých let a demonstrovat nadřazenost fašistického modelu organizovaného obchodního systému nad selhávajícím a fragmentovaným liberálním zlatým standardem. Němečtí ekonomové již dlouho nepovažovali*

základní předpoklady ekonomiky volného trhu za nic jiného než za zastaralou teoretickou racionalizaci ve prospěch anglické nadvlády a předpokládali, že fašistický systém řízeného obchodu může vytvořit prosperitu v celé Evropě s větší pravděpodobností. (...) [Významný německý ekonom, pozn. redakce] řekl, že nyní je Anglie mimo Evropu a je potřeba se zbavit také její ekonomické teorie, takže kontinent by mohl těžit z německé vedoucí role a posunu k „nové světové ekonomice“.